

Маторіна Н. М.

ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

методичні рекомендації
до курсу «Латинська мова»

ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарної, філологічної та економічної освіти

Кафедра германської та слов'янської філології

Маторіна Н. М.

ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ:

методичні рекомендації до курсу «Латинська мова»

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Слов'янськ – Дніпро, 2025

УДК 378.016:811.124(072)

О-75

Схвалено до друку Вченою радою
Донбаського державного педагогічного університету
(протокол № 10 від 30 червня 2025 р.)

Рецензенти:

Топольник Я. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету;

Ляшов Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету.

О-75 Основи європейської філології: методичні рекомендації до курсу «Латинська мова» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності *A4 Середня освіта A4.021 Англійська мова та зарубіжна література* за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька))» і спеціальності *B11 Філологія B11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська* за освітньо-професійною програмою «Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно))» / уклад. Н. М. Маторіна. Слов'янськ ; Дніпро, 2025. 39 с.

Методичні рекомендації є практичним керівництвом у вимірі вивчення дисципліни «Латинська мова» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітніми програми «Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька)) і «Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно))».

Для студентів гуманітарних спеціальностей і всіх, хто цікавиться латинською мовою.

УДК 378.016:811.124(072)

© Н. Маторіна, 2025

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Non tam praeclare est scire Latine, quam turpe nescire
Цицерон

Non scholae, sed vitae discimus!
Луцій Анней Сенека

Cum Deo! (C. D.!)²

Латинська мова часто визначається як так звана літературно-історична мова. Хоча вона вважається «мертвою», оскільки не має носіїв, що використовують її як розмовну мову, знання її основ є надзвичайно важливим для розуміння культури, освіти й особистості римських ораторів і філософів. З огляду на її актуальність сьогодні, вкрай доречним є вислів римського оратора й філософа Цицерона, який презентовано серед епіграфів нашої праці: «*Non tam praeclare est scire Latine, quam turpe nescire*» → «Не так похвально знати латинську мову, як ганебно не знати її».

Величезна літературна й наукова спадщина походить із латинської мови. До цих творів належать праці таких римських авторів, як Вергілій, Горацій, Овідій, Катулл, а також філософів, ораторів і вчених: Цицерона, Цезаря, Лукреція, Сенеки Старшого та багатьох інших. Їхні роботи відіграли визначну роль у формуванні європейської науки, культури й мистецтва.

З глибини віків до нашого часу дійшли численні афоризми латинських авторів, які активно використовуються у повсякденному спілкуванні, а також у художній і науковій літературі, юридичній і дипломатичній практиці тощо. Серед відомих висловів, що стали гаслами держав, спілок, товариств, учених, політичних діячів, юристів, лікарів, фармацевтів та ін., можна виділити такі:

- «*Scientia potentia est*» – «Знання – сила» (девіз освіти, науки та багатьох навчальних закладів).
- «*Citius, altius, fortius!*» – «Швидше, вище, сильніше!» (гасло Олімпійських ігор).
- «*Gens una sumus*» – «Ми єдине плем'я» (гасло шахістів).
- «*Noli nocere!*» – «Не нашкодь!» (гасло лікарів).

---

¹ Ми вчимося не для школи, а для життя.

² Цей латинський вислів використовується як благословення або заклик до вищих сил на допомогу перед початком важливої та відповідальної справи. За суттю, він виражає надію на успіх, який можливий лише за Божої допомоги.

• «*Similia similibus curantur*» – «Подібне лікується подібним» (кредо гомеопатів).

«*Invia est in medicina via sine lingua Latina*» – «Немає шляху в медицині без латинської мови» (гасло медиків).

• «*Divide et impera*» – «Розділяй і володарюй» (політичний принцип).

• «*Per aspera ad astra*» – «Через терни до зірок» (життєве гасло).

Значна кількість латинських слів увійшла в різні сфери людської діяльності, які, своєю чергою, стали інтернаціоналізмами. Академічний інтернаціоналізм починається (умовно кажучи, зважаючи на те, що слово починається на літеру «а») зі слів *абстракція* (*abstractiō*), яке походить від дієслова «відтягувати, відволікати» і означає відволікання від конкретного; *акваріум* (*aquārium*) – ємність для води (*aqua*); *алібі* (*alibī*) – в іншому місці; *апеляція* (*appellātiō*) – звернення. Навчальний процес представлений терміном *аудиторія* (*auditorium*) – місце для слухання (*audīre*), номінатомою *аспірант* (*aspirāns*), що є дієприкметником від дієслова «прагнути». З адміністративної та військової сфер походить *бюджет* (*budget*, через старофранцузьку, від *bulga* – мішок) і *вето* (*vetō*) – забороняю (дієслово). У ботаніці зустрічаємо *гербарій* (*herbārium*) – колекція трав (*herba*). Структуру управління відображає *декан* (*decānus*) – десятник, керівник, а навчальний процес – *диктант* (*dictāre*) – те, що диктується. Обговорення ідей позначає *дискусія* (*discussiō*) – дослідження, обговорення. Пізнання нових явищ виражає *експеримент* (*experimentum*) – спроба, дослід, а речовину – *екстракт* (*extractum*) – витягнуте. Важливі для каталогізації та математики *індекс* (*index*) – показчик, *інтервал* (*intervallum*) – проміжок між валами, та *інститут* (*institutum*) – установа. Навчальний підрозділ називається факультет (*facultās*) – можливість, здатність, а завершення процесу – *фінал* (*fīnālis*) – кінцевий (*fīnis*). Особа, що займається фізичною працею, – *лаборант* (*laborāns*) – той, хто працює (*labōrāre*), а наукове заняття – *лекція* (*lectiō*) – читання. Усі письмові праці об'єднує *література* (*litterātūra*) – написане. Кількісні межі встановлюють *максимум* (*maximum*) – найбільше, і *мінімум* (*minimum*) – найменше. Спонування до дії – *мотивація* (*mōtivāre*) – спонування до руху (*mōtus*). *Натуральний* (*nātūrālis*) позначає природний (*nātūra*), а систематизований перелік – *номенклатура* (*nōmenclātūra*) – перелік назв. Те, на що спрямована дія, – *об'єкт* (*obiectum*) – кинуте проти, а сама дія – *операція* (*operātiō*) – праця, дія. *Оригінал* (*originālis*) позначає початковий (*origō*). *Плюралізм* (*plūrālis*) – множинність, а *позиція* (*positiō*) – положення. Особа, що забезпечує необхідним – *провізор* (*prōvīsor*) – той, хто передбачає, запасає. Геометрична величина – *радіус* (*radius*) – промінь. *Реакція* (*re-actiō*) – дія у відповідь, а ректор (*rēctor*) – правитель, керівник. *Рецензія* (*recēnsiō*) – огляд. Фінансову підтримку надає *спонсор* (*spōnsor*) – поручитель, а положення чи стан

позначає статус (*status*). Грошова допомога – *стипендія* (*stipendium*), а учень – *студент* (*studēns*) – той, хто старається, навчається. Те, що знаходиться в основі – суб'єкт (*subiectum*) – кинуте під. Глибокий розгляд явища – трактат (*tractātus*) – обговорення. Науковий заклад найвищого рівня – *університет* (*universitās*) – сукупність, спільність, а місце для публічного обговорення – *форум* (*forum*) – площа тощо.

Дозволили собі таку широку палітру прикладів задля однієї ключової мети: продемонструвати, що латинська мова – це не архаїчний релікт, а невидимий, але фундаментальний код сучасної цивілізації →

1. У вимірі наукового статусу і глобального мислення Латина – це *Lingua Franca* європейської думки. Кожне слово у цьому переліку (*консенсус*, *реакція*, *експеримент*) є доказом того, що ми мислимо, дискутуємо та створюємо науковий дискурс, використовуючи латинські матриці. Філолог, який усвідомлює це, отримує інструмент глобального мислення, здатний миттєво декодувати сенси в будь-якій інтернаціональній термінології.

2. У контексті всепроникного коду культури Латина є неувяжним, але всепроникним елементом нашого повсякденного життя. Ми навіть не усвідомлюємо, що віддаємо *вето* (*vetō* – забороняю) чи спілкуємося в *аудиторії* (*auditorium* – місце для слухання) з *ректором* (*rēctor* – правителем). Наша мета – через такий масивний лексичний аналіз змусити здобувача почути й відчутти цю неперервну історичну присутність.

3. У царині елітарності та професійної компетенції справжній фахівець – знавець латинської мови – не просто вживає ці слова, він розуміє їхнє першоджерело й архетипне значення (*in statu nascendi*). Отже, опанування цього лексичного пласта підвищує статус філолога, перетворюючи його з простого носія мови на архітектора слова, що бачить внутрішню структуру лексичної одиниці.

Латинська мова (*Lingua Latina*) – мова індоєвропейської сім'ї. Отримала свою назву від слова *Лаціум* (*Latium*) – назви невеликої області на заході Апеннінського півострова. Спочатку вона була мовою племені латинів, що проживало на перехресті стародавніх торговельних шляхів. Згодом, у 754 році до н. е., було засновано Рим, який став центром великої рабовласницької держави – Римської імперії. Офіційною мовою цієї держави була латинська. З розширенням імперії латина поширилася на територіях сучасної Албанії, Алжиру, південної Англії, Болгарії, Греції, Єгипту, Іспанії, Лівану, Лівії, Македонії, Нідерландів, Німеччини (частин), Палестини, Португалії, Румунії, Сирії, Словаччини, Тунісу, Туреччини, Угорщини, Франції, Чехії, Швейцарії тощо.

Розмовна, або вульгарна латина, зазнала впливу місцевих діалектів, стала джерелом для розвитку групи романських мов, зокрема італійської, іспанської, португальської, французької, румунської, молдавської та інших.

З іншого боку, латина постійно перебувала під впливом давньогрецької мови, особливо після підкорення Греції Римом у 146 році до н. е. Протягом цього періоду давньогрецька була другою мовою імперії, і двомовність стала характерним явищем. Завдяки цьому латинська мова запозичила багато грецької лексики, включаючи наукові поняття, зокрема в галузі філології, медицини, юриспруденції, ботаніки тощо. Саме тому лінгвістична, медична, фармацевтична тощо термінології з давніх часів формувалися на двомовній основі.

Висновуємо: оволодіння латинською граматиною, знання лексичного мінімуму і греко-латинських елементів словотвору тощо забезпечує майбутньому фахівцю-філологу всебічну професійну грамотність.

ПЕРЕДМОВА

Навчальне видання адресовано здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності *A4 Середня освіта A4.021 Англійська мова та зарубіжна література* за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька))» і спеціальності *B11 Філологія B11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська* за освітньо-професійною програмою «Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно))».

Мета вивчення навчальної дисципліни «Латинська мова» полягає у формуванні лінгвістичної та термінологічної компетентності здобувачів освіти через засвоєння основ класичної латинської мови, що забезпечує здатність до розуміння та коректного використання фахової термінології у подальшій навчальній, науковій та професійній діяльності.

Для досягнення мети необхідне вирішення наступних ключових завдань:

- ознайомлення з основами навчальної дисципліни «Латинська мова» → ознайомити майбутніх фахівців з базовими засадами латинської мови;
- набуття практичних навичок → допомогти здобувачам вищої освіти сформуванню практичних вмінь для застосування фахової латиномовної термінології у своїй навчальній, науковій і безпосередній професійній діяльності;
- розвиток мовної грамотності → навчити студентів правильно писати латинською мовою, дотримуючись усіх фонетичних, граматичних і стилістичних норм;
- формування компетенції перекладу → сформуванню навички усного та письмового перекладу різноманітних латинських текстів на рідну мову, що слугує поглибленню засвоєних теоретичних знань і розширенню словникового запасу.

ГАУДЕАМУС³

Гауде́амус (лат. *gaudeāmus* – веселімося) – середньовічна студентська пісня, студентський гімн. Починається словами «Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus!» – «Будемо ж радіти, поки ми юні!». Цю пісню сьогодні співають на святах і зустрічах студенти усього світу. Це своєрідний символ студентства й молодості.

Gaudeamus igitur,
Juvenes dum sumus!
Post jucundam juventutem,
Post molestam senectutem
Nos habebit humus!

Ubi sunt, qui ante nos
In mundo fuere?
Transeas ad superos,
Transeas ad inferos,
Hos si vis videre!

Vita nostra brevis est,
Brevi finietur.
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parceretur!

Vivat Academia!
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet!
Vivant membra quaelibet!
Semper sint in flore!

Vivant omnes virgines
Graciles, formosae!
Vivant et mulieres
Tenerae, amabiles,
Bonaе, laboriosae!

---

³ Послухати *Гаудеамус* у виконанні Народної академічної хорової капели, див. посилання: <https://kpi.ua/files/gaudeamus.mp3>

Vivat et res publica
Et qui illam regunt!
Vivat nostra civitas,
Maecenatum caritas,
Qui nos hic protegunt!

Pereat tristitia,
Pereant dolores!
Pereat Diabolus,
Quivis antiburschius
Atque irrisores!

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Кількість кредитів – 3	обов'язкова	
		Рік підготовки	
	Загальна кількість годин – 90	1-й	1-й
		Семестр	
	Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 2,6 самостійної роботи студента – 5	1-й	1-й
		Лекції	
		–	–
		Практичні	
		48	10
		Самостійна робота	
		42	80
Вид контролю: залік			

**УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНА ТАБЛИЦЯ
«КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ»**

Рівень освіти	Перший (бакалаврський) рівень освіти
Освітній компонент	Латинська мова
Термін	1-й рік підготовки, 1-й семестр
ДДПУ → <i>Головна</i>	Див. посилання → https://ddpu.edu.ua/
ДДПУ → <i>Студенту</i>	Див. посилання → https://ddpu.edu.ua/index.php/studentu
Освітня програма	Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька)) Див. посилання → https://surl.lt/nhvlux
Навчальний план	Див. посилання → https://surl.li/sxgldm (для ОП Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька)))
Освітня програма	Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська) Див. посилання → https://surl.li/jjhxji
Навчальний план	Див. посилання → https://surl.lu/udwbba (для ОП Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська))
Силабус навчальної дисципліни	Див. посилання → https://surl.li/gahmly (для ОП Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька)))
Робоча навчальна програма	Див. посилання → https://surl.lt/wxbnlg (для ОП Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька)))
Силабус навчальної дисципліни	Див. посилання → https://surl.li/rbxjsj (для ОП Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська))
Робоча навчальна програма	Див. посилання → https://surl.li/tunxzv (для ОП Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська))
Дистанційний курс	Див. посилання → http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=1497

	(для ОП Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька))
Дистанційний курс	Див. посилання → http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=1497 (для ОП Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)
Вид контролю	Залік

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЛАТИНСЬКА МОВА»

I

Тематика практичних занять

Програма навчальної дисципліни «Латинська мова» включає 13 практичних занять, загальним обсягом 48 годин для денної форми навчання, а також 10 годин для заочної форми навчання.

Перше заняття присвячене *Місцю латинської мови серед інших індоєвропейських мов, історії та значенню її вивчення*. Також розглядається *Латинський алфавіт, правила вимови (голосні, приголосні, буквосполучення, дифтонги), складоподіл, довгота та короткість складу, правила наголосу та суфікси з голосними*.

На наступному занятті вивчаємо *Загальні відомості про частини мови, зокрема Іменник (його граматичні категорії, словникова форма, Перша відміна іменників, винятки чоловічого роду, морфологічний розбір)*. Додатково вивчається *Дієслово esse, заперечення, Особові та Зворотній займенники*, а також *Прийменники (вживання з акузативом, аблативом та двома відмінками)*.

Третє практичне заняття охоплює *Дієслово, його граматичні категорії, основні форми, чотири дієвідмини, Наказовий спосіб, Теперішній час дійсного способу активного та пасивного станів*. Розглядаються *особові закінчення та особливості відмінювання дієслів 1-4 дієвідмін, морфологічний аналіз дієслова та Синтаксис простого речення*.

На четвертому занятті вивчається *Друга відміна іменників (особливості відмінювання чоловічого та середнього роду), Прикметники першої групи (I–II відмін), їх історичні основи, правила відмінювання та Присвійні займенники*. Акцентується на *узгодженні прикметників та займенників з іменниками та морфологічному розборі прикметника*.

П'яте заняття присвячене *Часам недоконаного виду – Минулий та Майбутній час I (перший) дійсного способу активного та пасивного станів (Imperfectum et Futurum I indicativi activi et passivi), Синтаксису пасивної конструкції, Ablativus auctoris та Ablativus instrumenti.*

На шостому занятті розпочинається вивчення *Третьої відміни іменників – визначення, основи, поділ на три групи (приголосний, голосний та мішаний типи відмінювання), а також особливості відмінювання деяких іменників.*

На сьомому та восьмому занятті вивчаємо *Прикметники третьої відміни (визначення, поділ на три групи, словниковий запис, правила відмінювання прикметників трьох, двох та одного закінчення). Додатково розглядається Дієприкметник теперішнього часу дійсного способу активного стану та здійснюється переклад текстів з граматичним коментарем.*

Дев'яте та десяте заняття охоплюють *Часи системи перфекта активного стану: Perfectum, Plusquamperfectum et futurum II indicativi activi. Також розглядається Дієприкметник минулого часу пасивного стану, алгоритм творення дієприкметників, та Часи системи перфекта пасивного стану: Perfectum, Plusquamperfectum et futurum II indicativi passivi.*

На одинадцятому занятті зосереджуємося на *Числівнику – його розрядах, творенні, відмінюванні та синтаксисі.*

Завершальні, дванадцяте та тринадцяте, заняття розглядають *Римський календар та Інфінітивні звороти. Детально вивчаються Форми інфінітива, Знахідний з інфінітивом (Accusativus cum infinitivo) та Називний з інфінітивом (Nominativus cum infinitivo), а також особливості аналізу та перекладу цих синтаксичних конструкцій.*

II

Теми самостійної роботи

Самостійна робота студентів за дисципліною «Латинська мова» складає 42 години для денної форми навчання, а також 80 годин для заочної форми навчання. Вона охоплює 11 основних тем.

1. Четверта відміна іменників та П'ята відміна іменників.

2. Займенник: розряди займенників за значенням і граматичними ознаками, утворення і відмінювання. Детально вивчаються особливості відмінювання вказівних, означальних, неозначених, питальних, відносних, заперечних займенників і займенникові прикметники.

3. Умовний спосіб: утворення часів кон'юнктива, функції кон'юнктива в незалежних реченнях. Також розглядається синтаксис складного речення, зокрема підрядні речення мети (*ut/ne finale*), підрядні додаткові (*ut/ne obiectivum*) та підрядні речення часу (*cum temporale, cum historicum*).

4. Переклад оригінальних латинських текстів з граматичним коментарем.

5. Майбутній час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів (*Futurum I indicativi activi et passivi*), Дієприкметник майбутнього часу активного стану (*Participium futuri activi*), Описова дієвідміна активного стану (*Coniugatio periphrastica activa*) та дієслова похідні від дієслова *sum, fui, esse*.

6. Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів (*Imperfectum indicativi activi et passivi*).

7. Сполучники.

8. Давноминулий час доконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів (*Plusquamperfectum indicativi activi et passivi*) та Незалежний аблатив (*Ablativus absolutus*).

9. Майбутній час доконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів (*Futurum II indicativi activi et passivi*), Віддієслівний прикметник

(*Gerundium*) та Описова дієвідміна пасивного стану (*Goniugatio periphrastica passiva*).

10. Синтаксичний зворот *Accusativus cum infinitivo* та Синтаксичний зворот *Nominativus cum infinitivo*.

11. Значення латинської та грецької мов для розуміння термінології.

III

Орієнтовна структура практичного заняття з навчальної дисципліни «Латинська мова»

№	Етап заняття	Коментар-мотивація
I	Організаційний. Мотиваційний старт: «Tempus discendi» (Час вчитися)	Швидке, енергійне занурення в тему. Створення психологічної готовності до роботи й позитивної атмосфери.
II	Словниковий етап: «Lexicon Inquisitorium» (Словник-дослідник)	Активізація лексики завдяки науково-творчим дослідженням і швидкому розпізнаванню, що стимулює довготривалу пам'ять.
III	Лексико-граматичний етап: «Aurea Dicta et Textus» (Золоті вислови й тексти)	Латинська граматики – це не набір сухих правил, а логічна система. Робота з афоризмами й текстами дозволяє відчути структуру мови, побачити граматичні моделі в дії та усвідомити їхнє філософське значення.
IV	Культурологічний етап: «Latina in vita» (Латина в житті)	Відхід від вузької філології. Демонстрація практичної цінності латинської мови та її безпосереднього впливу на сучасну науку, право, медицину та щоденне життя. Підвищення професійної самосвідомості.
V	Закріплення та Рефлексія: «Clavis Sapientiae» (Ключ до мудрості)	Забезпечення миттєвого зворотного зв'язку та усвідомлення студентами власного прогресу. Використання інноваційних методів робить цей процес легким, цікавим і незабутнім.
VI	Підсумковий етап: Домашнє завдання	Індивідуалізація навчання та забезпечення безперервності навчального процесу.

СПИСОК ОСНОВНОЇ РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

• **Бучко Г. Є., Галаса О. І. Латинська мова: посібник для студентів гуманітарних спеціальностей.** Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 160 с.

Посібник містить пояснення найважливіших граматичних положень латинської мови, які ілюструються відповідними таблицями й зразками відмінювання та дієвідмінювання. До кожної теми подано граматичні вправи, речення та невеликі тексти для перекладу. Видання доповнено латинсько-українським словником використаної лексики.

• **Гольтер І. М. Конспект лекцій з дисципліни «Латинська мова».** Кам'янське: ДДТУ, 2020. 67 с.

Анотація: Стислий навчальний матеріал у форматі конспекту лекцій.

URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/12/7-12-k194.pdf>

• **Закалюжний М. М. Латинська мова: підручник.** Київ: Либідь, 2003. 368 с.

Анотація: У підручнику подано відомості про правила читання латиною і грецькою мовою. Граматичний матеріал викладено в тісному зв'язку з основами біологічної термінології. Вправи і тексти для перекладу базуються на лексичному матеріалі, пов'язаному з професією біолога, на тім їх можна використовувати з великим ступенем ефективності й філологам. Уміщено крилаті латинські вислови, додаткові відомості з граматики латинської і старогрецької мов, тексти для читання і перекладу, латинсько-український та українсько-латинський словники.

• **Литвинов В. Самовчитель латинської мови за методом Генріха Шлімана.** Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 320 с.

Анотація: Практичний самовчитель для самостійного вивчення мови. Головна особливість – використання інтенсивної методики Генріха Шлімана, спрямованої на швидке й ефективно засвоєння латинської лексики та граматики.

Р. С. Традиційних методів вивчення іноземних мов існує багато. Але метод Генріха Шлімана – унікальний. Він дає змогу вивчити будь-яку іноземну мову в стислий термін. Автор цього методу швидко вивчив 15 іноземних мов і саме завдяки цьому став успішним бізнесменом. Свої величезні статки він спрямував на здійснення заповітної мрії дитинства – відшукати містичну Трою, оспівану Гомером. І після багаторічних виснажливих археологічних розкопок він її

знайшов. Нині сотні й тисячі неоцінених скарбів царя Трої Пріама перебувають у музеях Берліна та Лондона.

• **Ляшов Н. М., Піскунов О. В. Латинська мова та аспекти її функціонування в літературі:** навчально-методичний посібник для студентів рівня вищої освіти «бакалавр» філологічного факультету. Слов'янськ, 2019. 154 с.

• **Світлична Є., Толоч І. Латинська мова.** Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 440 с.

Анотація: Фундаментальний і об'ємний підручник, призначений для забезпечення базового курсу латинської мови. Охоплює основні граматичні, синтаксичні й лексичні теми, пропонуючи ґрунтовний матеріал для вивчення класичної латини.

URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Svitlychna_Yevheniia/Latynska_mova.pdf

• **Шаманова Н. Є. Латинська мова:** навчальний посібник з вивчення дисципліни. Миколаїв: НУК, 2021. 144 с.

Анотація: Посібник складається з 20 лекцій, які містять теоретичний, лексичний, практичний, фразеологічний і текстовий матеріал та завдання з етимологічного аналізу лінгвістичних термінів. Мета посібника – надати студентам основні відомості з латинської мови як для аудиторного, так і для самостійного вивчення. Призначено для фахівців першого рівня вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063748.pdf>

ПІСЛЯСЛОВО

Латинська мова в житті сучасної людини, особливо філолога-германіста, є не просто історичною дисципліною, а фундаментальним, всепроникним кодом, який структурує мислення, часто залишаючись невидимим.

1. Невидима мова сучасного мислення

Латина функціонує як метамова (*metalingua*) європейської цивілізації. Ми нею не говоримо, але нею мислимо в наукових, правових та етичних категоріях.

Універсальність термінології: приклади інтернаціоналізмів (*експеримент, консенсус, університет*) доводять, що основні інститути суспільства, науки та освіти базуються на латинських коренях. Усвідомлення, що ці поняття походять від дієслів (*dictāre, dīvidere*), розкриває їхню глибинну сутність.

Синтаксис і Логіка: латинські вислови (*Cogito, ergo sum; Per aspera ad astra*) є не просто цитатами, а логічними моделями для формування суджень, які закладають основи європейської філософської думки.

2. Латина як глибокий лексичний інструмент

Для філолога, який працює з англійською мовою (германською за структурою), латина є ключем до 70% словникового запасу (романізмів).

Латина є не лише *mater linguārum* (матір'ю мов), але й *codex civilizātiōnis* (кодом цивілізації). Її присутність у нашому житті не просто значна – вона є фундаментальною. Ігнорувати її означає втратити глибоке розуміння власного інтелектуального і культурного простору.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Латина в академічному середовищі (*Lingua Academica*)

Формування уявлення про латину як мову наукового етикету та міжнародної комунікації

Орієнтовні завдання

*****

- Аналіз латинських скорочень, які використовуються в академічних текстах, бібліографії та посиланнях.

Перелік латинських скорочень в академічному дискурсі

Дидактичний матеріал →

I. Скорочення для бібліографії та посилань (*Footnotes and References*)

Ці скорочення використовуються для мінімізації обсягу виносок та посилань і є стандартом у науковому цитуванні.

Скорочення	Повне написання (Латина)	Переклад / Значення	Граматична цінність
ibid.	ibidem	Там же, у тому ж місці (у тому ж джерелі, що й попереднє)	Прислівник місця
op. cit.	opus citatum	Цитована праця (використовується, коли джерело вже згадувалося раніше, але не безпосередньо в попередній виносці)	Noun + Participle (Perfectum Passivi)
loc. cit.	loco citato	У цитованому місці (у тому ж місці, що й попереднє, але з точним зазначенням сторінки)	Ablativus absolutus (Noun + Participle)
cf. (або confer)	confer	Порівняй	Imperativus (<i>conferre</i> – порівнювати)

sq. (або sqq.)	sequēns (або sequētēs)	Наступний (наступні) (використовується для позначення наступної сторінки/сторінок)	Participium Praesentis Activi.
v.	vide	Дивись.	Imperativus (<i>vidēre</i> – дивитися).
e. g.	exempli gratiā	Наприклад	Genetivus (<i>gratiā</i>) + Noun (<i>exempli</i>)
s. v.	sub vocē	Дивись слово (використовується для посилання на словник)	Прийменник <i>sub</i> з Ablativus
c.	caput	Розділ (голова)	Іменник III відміни
lib.	liber	Книга	Іменник II відміни

II. Скорочення для академічних текстів та повсякденного дискурсу

Ці скорочення є загальноприйнятими у науковій та діловій англомовній та європейській літературі.

Скорочення	Повне написання (Латина)	Переклад / Значення	Граматична цінність
i. e.	id est	Тобто (це є)	Займенник середнього роду (<i>id</i>) + дієслово <i>esse</i> .
etc.	et cētera	І так далі (і інше)	Сполучник (<i>et</i>) + прикметник/займенник (<i>cētera</i>).
N. B.	Notā bene!	Зверни увагу! (Запам'ятай добре!)	Imperativus (<i>notā</i>) + Adverbium (<i>bene</i>).
A. D.	Annō Domini	Року Господнього (нашої ери)	Ablativus singularis (<i>Annō Domini</i>).
c. v.	curriculum vitae	Перебіг життя (резюме)	Noun (<i>curriculum</i> – II відміна) + Noun (<i>vitae</i> – I відміна, Genetivus).
pro et contra	p. et c.	За і проти (обговорення аргументів).	Прийменники <i>pro</i> та <i>contra</i> .
e. o.	ex officio	За службовим обов'язком	Прийменник <i>ex</i> з Ablativus.
S. P. D.	Salūtem plūrimam dīcit	Передає велике вітання (традиційна)	Accusativus (<i>salūtem</i>) + Superlativus (<i>plūrimam</i>) + дієслово (<i>dīcit</i>).

		формула початку листа)	
p. s.	post scriptum	Після написаного (приписка в кінці листа)	Прийменник <i>post</i> з Accusativus + Participle (<i>scriptum</i>).

III. Латинські скорочення у навчальному процесі (Degrees and Roles)

Скорочення	Повне написання (Латина)	Переклад / Значення	Граматична цінність
Ph. D.	Philosophiāe Doctor	Доктор філософії (наук)	Genetivus (<i>Philosophiāe</i>).
M. A.	Magister Artium	Магістр мистецтв (гуманітарних наук)	Nominativus (<i>Magister</i>) + Genetivus Pluralis (<i>Artium</i>).
A. M.	Artium Magister	Магістр мистецтв (альтернативне написання)	Genetivus Pluralis (<i>Artium</i>).
P. S.	Post scriptum	Після написаного (Примітка).	Прийменник <i>post</i> з Accusativus.
vs.	versus	Проти (у назвах судових справ, наукових дебатах)	Прийменник/Participle.
ca. (або circā)	circā	Близько, приблизно (для позначення дати)	Прийменник.
R. I. P.	Requiescat in pace	Нехай спочиває у мирі	Coniunctivus Optativus (побажання), Ablativus loci (<i>in pace</i>).
A. U. C.	Annō Urbis Conditae	Року заснування Міста (Риму, 753 р. до н. е.)	Ablativus (<i>Annō</i>), Participle (<i>Conditae</i>).

Приклади завдань

Орієнтовні вправи, що допоможуть студентам-філологам не лише запам'ятати латинські скорочення, але й зрозуміти їхнє функціональне використання в академічному та професійному середовищі.

1. «Детектив у бібліографії» (Контекстуалізація)

Мета: Навчити розпізнавати скорочення в автентичних академічних текстах і розуміти їхню роль у цитуванні.

Завдання: Студенти отримують набір карток або слайдів, де розміщено:

1. Картка-Сценарій: Студент повинен уявити, що пише наукову статтю і вже згадав джерело. Необхідно вставити правильні скорочення у виноску.

Приклад А: «Дослідження [Прізвище, Ініціали, Рік] стверджує, що...»

Виноска 1: Багрій О. В. Риторика й античність. К., 2024. С. 45.

Виноска 2: (Потрібно посилатися на ту ж сторінку) → (Ibid.)

Виноска 3: (Потрібно посилатися на сторінку 60 того ж автора) → (Багрій О. В., op. cit., С. 60)

Виноска 4: (Потрібно згадати того ж автора і ту ж сторінку, що й у Виносці 1) → (Багрій О. В., loc. cit.)

2. Картка-Розшифровка: На основі наданого шаблону бібліографічного опису з помилками, потрібно ідентифікувати та виправити скорочення.

Приклад: «У статті (Див. cf. Smith J., 2020) представлено нові гіпотези. Пам'ятай про це (NB)!»

Виправлення: cf. (confer) та N. B. (Notā bene).

2. «Академічний лист» (Практика професійного етикету)

Мета: Навчити використовувати скорочення в діловому й академічному листуванні.

Завдання: Студенти отримують завдання написати короткий електронний лист або службову записку (memo) своєму науковому керівнику чи колезі, використовуючи як мінімум п'ять латинських скорочень.

1. Ситуація → Службова записка: Нагадування про терміни здачі проєкту ↔ Вимоги до використання скорочень → Потрібно включити: i. e., e. g., N. B., etc

2. Ситуація → Електронний лист: Відповідь на запит про бібліографію ↔ Вимоги до використання скорочень → Потрібно включити: cf., v., op. cit. та P. S.

Приклад відповіді (фрагмент): «Шановний пане професоре, додаю до листа оновлений С. V. Нагадую, що основні правки потрібно внести до 15:00 (i. e., до кінця робочого дня), N. B.!»

3. «Створення Герба/Девізу» (Творчий синтез)

Мета: Закріпити розуміння емоційного та ідейного навантаження латинських висловів і навчити створювати власні девізи, використовуючи ключові слова.

Завдання: Студенти, працюючи в малих групах, мають створити:

1. Девіз для свого філологічного факультету (або кафедри). Девіз має бути максимально лаконічним і складатися з 3–5 слів.

Наприклад: Ars linguae – vita nostra (Мистецтво мови – наше життя).

2. Латинське резюме (Curriculum Vitae). Скласти коротку автобіографію, використовуючи максимально можливу кількість латинських слів і скорочень (наприклад, Ph. D., M. A., P. S.).

Ці вправи стимулюють активне використання матеріалу і переносять вивчення латини з теоретичної площини у практичну, що є вкрай важливим для формування професійної компетентності філолога.

*****

• Правила використання латинських термінів при оформленні наукової роботи (рецензії, анотації, *curriculum vitae*).

1. Загальні правила оформлення (курсив, пунктуація)

Правило	Застосування та приклади
Курсив (Italics)	Усі латинські слова, фрази та скорочення, які не стали повноцінними інтернаціоналізмами в українській мові, обов'язково виділяються курсивом. <i>Приклади: Ibid., op. cit., a priori, post factum.</i> <i>Виняток:</i> Назви ступенів та деякі загальноживані скорочення, що пишуться малими літерами з крапками (<i>e. g., i. e., etc.</i>), можуть не виділятися курсивом, якщо це допускається стилем видання.
Пунктуація (Крапки)	Скорочення, що складаються з декількох слів, позначаються крапкою після кожної букви. <i>Приклади: e. g. (exempli gratiā); i. e. (id est).</i>
Велика/Мала літера	Як правило, латинські терміни пишуться з малої літери, якщо не стоять на початку речення або не є власними назвами. Виняток: N. B. (<i>Notā bene!</i>).
Відсутність перекладу	Зазвичай, якщо латинський термін вживається у виносці (<i>ibid., op. cit.</i>), його переклад не подається. Якщо термін використовується в основному тексті вперше, бажано навести його переклад у дужках або пояснити.

2. Використання у рецензіях та анотаціях

У рецензіях та анотаціях латинські терміни використовуються для надання тексту наукової строгості та лаконічності.

Термін/Скорочення	Сфера застосування	Приклад використання
cf. (<i>confer</i>)	Для порівняння двох ідей чи джерел, які не є ідентичними.	«Автор аналізує концепцію [X], cf. [Y] у праці [Z]».
e. g. (<i>exempli gratiā</i>)	При наведенні прикладів.	«Деякі частини тексту (<i>e. g.</i> , розділ 3) потребують доопрацювання».

i. e. (<i>id est</i>)	Для уточнення або перефразування попередньої думки.	«Дослідження зосереджено на ранніх роботах, i. e. , опублікованих до 1950 року».
N. B. (<i>Notā bene</i>)	Для акцентування уваги на критично важливому аспекті роботи (часто використовується у примітках рецензента).	« N. B. Варто звернути увагу на відсутність посилань на першоджерела».
op. cit. / loc. cit.	У виносках для посилань на джерела, згадані раніше (див. п. 1).	(Для наукової статті).

3. Використання у Curriculum Vitae (C. V.)

Curriculum Vitae (C. V., «перебіг життя») сам по собі є латинським терміном. Він часто оформлюється з використанням скорочень для стандартизації.

Термін/Скорочення	Розділ C. V.	Призначення
Ph. D. (<i>Philosophiāe Doctor</i>)	Освіта	Зазначення найвищого наукового ступеня.
M. A. (<i>Magister Artium</i>)	Освіта	Зазначення освітнього рівня магістра (особливо в західних університетах).
et al. (<i>et alii</i>)	Бібліографія	Замість переліку всіх співавторів (зазвичай, якщо їх більше трьох).
ca. (<i>circā</i>)	Дати	Для позначення приблизної дати події (наприклад, ca. 1995).
etc. (<i>et cētera</i>)	Досвід / Хобі	Для позначення, що перелік не є вичерпним.

Примітка: У сучасному українському науковому середовищі часто замість *Curriculum Vitae* використовують термін «Резюме» або «Автобіографія», але в міжнародних академічних колах **C. V.** є стандартом.

*****

• Лексико-граматичний аналіз латинських висловів, зокрема пов'язаних з процесом навчання й науки (або інших).

Дидактичний матеріал →

Латинський вислів	Переклад	Грамматична цінність
Non scholae, sed vitae discimus.	Не для школи, а для життя ми вчимося.	Ablativus instrumenti (<i>scholae, vitae</i>), Дієслово-депонент (<i>discimus</i>).
Scientia potentia est.	Знання – сила.	Дієслово-зв'язка <i>esse</i> у Praesens, узгодження іменників.
Nihil est sine studio.	Нічого немає без старанності.	Ablativus separationis (<i>sine studio</i>), <i>Nihil</i> як займенник.
Repetitio est mater studiorum.	Повторення – мати навчання.	Genetivus pluralis (<i>studiorum</i>), іменник V відміни (<i>res – repetitio</i>).
Vade mecum.	Іди зі мною (путівник, довідник).	Imperativus (<i>vade</i>), прийменник <i>cum</i> з Ablativus (<i>mecum</i>).
Dum spiro, spero.	Поки дихаю, сподіваюся.	Підрядне речення часу (<i>Dum</i> + Praesens), Дієслова I дієвідміни.
Clavus clavo pellitur.	Клин клином вибивається.	Дієслово у пасивному стані (<i>pellitur</i>), Ablativus instrumenti.
Ad fontes!	До джерел!	Accusativus pluralis (<i>fontes</i>), Заклик.
Eruditio aspera optima est.	Суворе (важке) навчання найкраще.	Прикметники I/II відмін (<i>aspera, optima</i>), узгодження в Nominativus.
Ars longa, vita brevis.	Мистецтво (наука) довга, а життя коротке.	Іменники III та I відмін (<i>Ars, vita</i>), Дієслово-зв'язка <i>esse</i> пропущене, протиставлення.
Experientia est optima magistra.	Досвід — найкращий учитель.	Superlativus (<i>optima</i>), узгодження прикметника з іменником I відміни (<i>magistra</i>).
In varietate concordia.	У різноманітті — згода (гармонія).	Ablativus loci (<i>in varietate</i> – III відміна), іменник I відміни (<i>concordia</i>).

Omne initium difficile est.	Усякий початок важкий.	Прикметник III відміни (<i>Omne</i>), Дієслово-зв'язка <i>esse</i> пропущене.
Tempora mutantur et nos mutamur in illis.	Часи змінюються, і ми змінюємося в них.	Дієслова I та III дієвідміни у пасивному стані (<i>mutantur</i>), Займенник <i>illis</i> в Ablativus Pluralis.
Scio me nihil scire.	Я знаю, що нічого не знаю.	Accusativus cum infinitivo (<i>me nihil scire</i>), зворотний займенник <i>me</i> .
Labor omnia vincit.	Праця перемагає все (долає всі перешкоди).	Дієслово III дієвідміни (<i>vincit</i>), Accusativus Pluralis (<i>omnia</i> – середній рід).
Amicus Plato, sed magis amica veritas.	Платон мені друг, але істина дорожча.	Прислівники порівняння (<i>magis</i>), іменники I відміни (<i>veritas, amica</i>).
Nosce te ipsum.	Пізнай самого себе.	Imperativus (<i>Nosce</i>), Зворотний займенник (<i>te ipsum</i>) в Accusativus.

**Орієнтовний перелік питань для підсумкового колоквиуму
з латинської мови**

I. Вступ, фонетика та просодія (вимова та наголос)

1. Поясніть, чому латинська мова вважається «літературно-історичною» і в чому полягає її значення для сучасної філології.
2. Сформулюйте основне правило латинського наголосу (*Regula raenultimae*).
3. Назвіть усі дифтонги в латинській мові та особливості їхньої вимови.
4. Поясніть правило читання буквосполучення *qu* і *gu* перед голосною.
5. Як читаються приголосні ****c і t**** у різних позиціях (наведіть приклади).

II. Морфологія: іменник (I–V відміни)

6. Назвіть граматичні категорії латинського іменника й поясніть роль *Genetivus singularis* у словниковій формі.
7. Які винятки за родом зустрічаються в іменниках I відміни?
8. Назвіть закінчення *Ablativus singularis* для іменників усіх п'яти відмін.
9. Опишіть особливості відмінювання іменників II відміни середнього роду.
10. Як класифікуються іменники III відміни і чим відрізняється приголосний тип від голосного у формі *Genetivus plūrālis*?
11. Яке закінчення мають іменники V відміни в *Accusativus pluralis*?
12. Назвіть особливості та відомі приклади іменників IV відміни.

III. Морфологія: Прикметник та Займенник

13. Назвіть словникову форму прикметників I групи та поясніть правило їх узгодження з іменником.
14. Як відмінюються прикметники III відміни з одним закінченням (*felix, icis*)?
15. Назвіть основні групи числівників і поясніть, який розряд числівників відмінюється як прикметники I–II відмін.
16. Перелічіть особові займенники латинської мови у *Nominativus* та *Genetivus*.
17. Поясніть функціональну відмінність між вказівними займенниками *is, ea, id* та *hic, haec, hoc*.

IV. Морфологія: Дієслово (Система Презенса)

18. Поясніть поняття дієвідміни (*coniugatio*) та як вона визначається.
19. Назвіть основні форми дієслова і поясніть, для чого служить третя форма (*Perfectum Indicativi Activi*).

20. Як утворюється Imperfectum Indicativi Activi (Минулий час недоконаного виду активного стану)?

21. Як утворюється Futurum I Indicativi Activi (Майбутній час I дійсного способу активного стану) для дієслів III і IV дієвідмін?

22. Назвіть закінчення дієслів у пасивному стані (на прикладі теперішнього часу).

V. Морфологія: Дієслово (Система перфекта та нефінітні форми)

23. Поясніть, як утворюється Perfectum Indicativi Activi (Минулий час доконаного виду активного стану).

24. Як утворюється Plusquamperfectum Indicativi Passivi (Давноминулий час доконаного виду пасивного стану)?

25. Поясніть, як перекладається Participium Perfecti Passivi (Дієприкметник минулого часу пасивного стану).

26. Опишіть правило утворення та відмінювання Participium Futuri Activi (Дієприкметник майбутнього часу активного стану).

VI. Синтаксис (Головні конструкції)

27. Сформулюйте правила перекладу конструкції Accusativus cum infinitivo (Знахідний з інфінітивом).

28. Поясніть, що таке Nominativus cum infinitivo і після яких дієслів він вживається.

29. У чому полягає відмінність між Genetivus subiectivus (родовий суб'єктивний) та Genetivus obiectivus (родовий об'єктивний)?

30. Наведіть приклад речення з Ablativus absolutus і поясніть його синтаксичну функцію.

31. Поясніть, як виражається діюча особа (суб'єкт дії) в пасивній конструкції та який відмінок для цього використовується.

VII. Синтаксис (Підрядні речення та кон'юнктив)

32. Поясніть, для чого використовується спосіб Coniunctivus (Умовний спосіб) у латинській мові.

33. Як утворюється Coniunctivus Praesentis Activi (Умовний спосіб теперішнього часу активного стану)?

34. Наведіть приклад підрядного речення мети (*ut/ne finale*).

35. Поясніть різницю між *sum temporale* та *sum historicum*.

36. Назвіть основні правила вживання прийменників *in* і *sub* (з якими відмінками і в яких значеннях).

VIII. Крилаті вислови та термінологія

37. Наведіть 5 латинських афоризмів, які стали девізами чи гаслами.

38. Продовжте і перекладіть вислів: «*Errare humanum est...*».

39. Назвіть і перекладіть 3 латинські вислови, пов'язані з правом або юриспруденцією (наприклад, *Dura lex, sed lex*).

40. Поясніть значення вислову «*Noli nocere!*» та його важливість.

41. Яке значення має вислів «*Alma mater*» у сучасному контексті?

ІХ. Латинська мова у світовій культурі та історії

42. Які романські мови походять від латинської (вulgарної латини)? Назвіть принаймні три.

43. Поясніть вплив давньогрецької мови на формування латинської та її роль у науковій термінології.

44. Назвіть двох-трьох видатних римських поетів, твори яких вважаються частиною латинської літературної спадщини.

45. Хто такий Цицерон, і в якій сфері він мав найбільший вплив?

46. Що означає вислів «*Alea iacta est*» і хто його автор?

X. Практичне застосування та переклад

47. Визначте граматичні форми слів у фразі: *In vino veritas* (відміна, відмінок, число).

48. Зробіть морфологічний розбір дієслова: *dicebant* (основні форми, дієвідміна, час, спосіб, стан, особа, число).

49. Зробіть морфологічний розбір прикметника: *magnae* (словникова форма, група, відміна, рід, число, відмінок).

50. Перекладіть латинською мовою фразу, використовуючи *Imperfectum*: «Ми читали багато книжок».

Коментар. Зміст (наповнення) питань практичного спрямування може змінюватися.

Тексти для перекладу й подальшого граматичного аналізу

1. De Graecia Antiqua (Про Стародавню Грецію)

Lingua Latina est lingua Romanorum. Sed Graecia est mater philosophiae et litterarum. Multi philosophi clari in Graecia vitam agunt. In libris Graecis multa historia et sapientia est. Romani saepe ad Graecos legatos mittunt. Studium artis Graecae magnum est.

Грамматичний акцент: I та II відміни, Ablativus (у *libris Graecis*), відносне речення (*quae est...* - додано в перекладі).

2. De Iulio Caesare (Про Юлія Цезаря)

Gaius Iulius Caesar est dux Romanus. Caesar Galliam vincit et de hoc scripsit. Caesar est vir fortis et prudens. Multi milites Caesarem amant et laudant. Verbum clarum Caesaris est: Veni, vidi, vici. Hostes Caesaris semper timidi sunt.

Грамматичний акцент: III відміна іменників (*dux*), дієслова I та III дієвідміни, протиставлення.

3. De Poëta Vergilio (Про поета Вергілія)

Vergilius est maximus poëta Romae. Poëta de Aenea, viro Troiano, carmen clarum scripsit. Aeneas patriam novam in Italia quaerit. Romani Vergilii carmina amant. Gloria poëtae aeterna est. In libris Vergilii multa mythologia et historia est.

Грамматичний акцент: Словникова форма прикметників, дієслова системи перфекта (*scripsit*), Genitivus possessivus.

4. De Libris et Doctrina (Про книги та освіту)

Libri sunt amici humani. In libris multa veritas et sapientia est. Discipuli boni libros legunt et scientiam discunt. Sine libris vita scholarum non est. Sententia clara: Non scholae, sed vitae discimus. Via ad doctrinam longa, sed semper recta est.

Грамматичний акцент: III відміна іменників (*libri, hominis*), вислів з Dativus, Ablativus sine.

5. De Musis et Artibus (Про муз та мистецтва)

Musae sunt deae artis et musicae. Novem Musae in Olympo habitant. Apollo est deus, qui Musas amat. Musae hominibus in studio litterarum auxilium dant. Poetae Romani ad Musas orant. Musae sunt magnae amicae discipulorum.

Грамматичний акцент: Nominativus і Dativus Pluralis, відносний займенник (*qui*), Ablativus loci.

6. De Urbe Roma (Про Місто Рим)

Roma est urbs antiqua et caput Italiae. Multi cives et magistri in Roma sunt. Romae templa et fora clara sunt. Populus Romanus leges et iura amat. Sed bellum est periculum populi. Roma clara est victoria et litteris.

Грамматичний акцент: Ablativus loci (в *Romae*), III відміна (*civis, ius, lex*), Ablativus instrumenti (*victoria et litteris*).

7. De Amicitia Vera (Про справжню дружбу)

Amicitia est donum deorum. Amicus verus in periculo nota est. In amicitia non solum verba, sed etiam facta sunt. Amicitia vitam ornat. Amici mei, audite me: Diligentia et fides sunt basis amicitiae. Amicum tuum ama!

Грамматичний акцент: III відміна іменників (*fides*), *Imperativus* (Наказовий спосіб), Dativus Possessivus.

8. De Deo Marte (Про Бога Марса)

Mars est deus belli. Filius Iovis et Iunonis est. Mars est pater Romuli et Remi. Viri Romani Martem honorant et ad Martem orant. Marti templa et arae sunt. Milites Romani Martem fortem et magnum vocant. Victoria in manu Martis est.

Грамматичний акцент: Іменники IV відміни (*manus*), Genitivus від *Iuppiter (Iovis)*, Dat. sg. (*Marti*).

9. De Sapientia et Vita (Про мудрість і життя)

Sapientia est via ad vitam beatam. Homo sapiens multa scit et bene vivit. Verba sapientium populum docent. In rebus adversis sapientia est auxilium magnum. Multi homines ad sapientiam et prudentiam semper aspirant. Nihil est sine studio.

Грамматичний акцент: Прикметники III відміни (*sapiens*), Ablativus (*in rebus adversis*), Ablativus separationis (*sine studio*).

10. De Lingua Latina (Про латинську мову)

Lingua Latina est fons multarum linguarum. In Europa multa verba Latina sunt. Lexica et vocabula Latina necessaria sunt. Latina est lingua scientiae et artis. Nos Latine discimus non scholae, sed vitae. Gloria linguae Latinae manet.

Грамматичний акцент: Визначення основ III відміни (*fons*), Genitivus Pluralis (*multarum linguarum*), Verbum *manere*.

11. De Ludis et Spectaculis (Про ігри та видовища)

Romani saepe ad magnum Circum Maximum spectacula vident. Ludi circenses populum delectant. In arena multi gladiatores et ferae sunt. Homines fortes ibi pericula superant. Multae civitates populo panem et circenses semper dant.

Граматичний акцент: I та II відміни у множині, іменники III відміни (*gladiatores, civitas*), Ablativus loci (*in arena*).

12. De Iove, Rege Deorum (Про Юпітера, Царя Богів)

Iuppiter est rex deorum et caput familiae deorum. Domus Iovis in summo Olympo est. Iuppiter caelum et terras fulmine regit. Omnes deum maximum timent et colunt. Iuno, uxor Iovis, mater deorum est, sed saepe irata est.

Граматичний акцент: Нерегулярний іменник *Iuppiter*, іменник IV відміни (*domus*), Adverbium (*saepe*), Genitivus possessivus.

13. De Venere, Dea Pulchritudinis (Про Венеру, Богиню краси)

Venus est pulchra dea amoris et pulchritudinis. Res Veneris in vita hominum magna est. Cupidinis, filius Veneris, puer alatus est. Venus hominibus amorem et pacem dat. Sine Venere vita in terra tristis et dura est.

Граматичний акцент: V відміна іменників (*res*), Ablativus separationis (*sine Venere*), узгодження прикметників I групи.

14. De Vita Cottidiana (Про щоденне життя)

Post somnum Romani ad Forum festinant. In Foro multi negotiatores et oratores conveniunt. Multi cives de legibus et iuribus cum amicis disputant. Post laborem magnum cives ad domum suam redeunt. In Foro semper tumultus est.

Граматичний акцент: Прийменники (*ad, post, in*), іменники III відміни (*cives, labor*), дієслова I та IV дієвідміни.

15. De Ovidio Poeta (Про поета Овідія)

Ovidius est poëta Romanus, qui de amore multos libros scripsit. Opera Ovidii omnes Romani legunt. Sed Ovidius ad exsilium a Caesare missus est. Poeta tristis in terra Ponti vitam agēbat. Nunc gloriam Ovidii in omnibus terris videmus.

Граматичний акцент: Дієслова системи перфекта (*scripsit, missus est*), пасивний стан (*missus est*), III відміна іменників (*opera*).

16. De Philosophia Stoica (Про стоїчну філософію)

Stoici vitam simplicem et fortem amant. Virtus est bonum maximum, dicunt philosophi. Homo sapiens semper contra mala fortunae resistit. Dolor et timor non sunt dominī animi. Ad omnes res aequitatem et fortitudinem semper servamus.

Граматичний акцент: Прикметники III відміни (*sapiens, fortis*), Genitivus obiectivus (*dominī animi*), Ablativus (*in rebus*).

17. De Viis Romanis (Про Римські шляхи)

Viae Romanorum longae et latae sunt. Via Appia est via clara, quae Romam et Capuam coniungit. Hae viae ab ingentibus copiis aedificantur. Per vias mercatores et milites iter faciunt. Multa milia passuum a Roma viae ducunt.

Грамматичний акцент: Пасивний стан теперішнього часу (*aedificantur*), прийменник *per* з Accusativus, Ablativus Auctoris (*a Romanis*).

18. De Punicis Bellis (Про Пунічні війни)

Tres bella Punica contra Carthaginem a Romanis gesta sunt. Hannibal, dux clarus Poenorum, cum elephantis Alpēs transiit. Multi milites in bellis Poenicis necati sunt. Magna victoria tandem populo Romano data est.

Грамматичний акцент: Perfectum Passivi (*gesta sunt, necati sunt, data est*), Ablativus Auctoris (*a Romanis*), III відміна іменників (*dux, Carthago*).

19. De Familia Romana (Про римську родину)

Pater familias est caput domus Romanae. Filii et filiae patri familias semper oboediunt. Vita familiae Romanae gravis et simplex est. Pueri in ludis, puellae domi a matribus educantur. Fides et diligentia in familia regnant.

Грамматичний акцент: Іменник IV відміни (*domus*), Ablativus loci (*domi*), Passive Praesens (*educantur*), Genetivus *familiae*.

20. De Sicilia Insula (Про Острів Сицилія)

Sicilia est magna insula Europae, inter Italiam et Africam sita. In ora Siciliae Aetna, mons altus, est. Agricolae in Sicilia olivas et triticum colunt. Hic Romani multas colonias post victoriam creaverunt. Graeci quoque in Sicilia clara templa aedificabant.

Грамматичний акцент: Participium Perfecti Passivi (*sita*), Imperfectum Indicativi Activi (*colunt, aedificabant*), Ablativus loci.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	3
ПЕРЕДМОВА	7
ГАУДЕАМУС	8
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	10
УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНА ТАБЛИЦЯ «КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ»	11
ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЛАТИНСЬКА МОВА»	13
I. Тематика практичних занять	13
II. Теми самостійної роботи	15
III. Орієнтовна структура практичного заняття з навчальної дисципліни «Латинська мова»	17
СПИСОК ОСНОВНОЇ РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	18
ПІСЛЯСЛОВО	20
ДОДАТКИ	21
Додаток 1. Латина в академічному середовищі (Lingua Academica).....	21
Додаток 2. Орієнтовний перелік питань для підсумкового колоквиуму з латинської мови	30
Додаток 3. Тексти для перекладу й подальшого граматичного аналізу.....	33

Навчальне електронне видання

МАТОРІНА НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

**ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ:
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КУРСУ «ЛАТИНСЬКА МОВА»**
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти